

Ik sta hier aan het eind van een seizoen waarin u aan de hand van verschillende thema's toegesproken bent over wijsheid. Ik kan mij zo voorstellen dat u met enige opluchting straks van hier gaat, onzeker geworden of keihard geconfronteerd met het menselijk tekort omdat u niet tot de hoogten van wijsheid bent geklommen die de wijzen die u kreeg voorgeschoteld in zich droegen. Welnu, troost u met de gedachte dat slechts weinigen tot de rangen van wijzen zijn doorgedrongen. De grote denker Frank Zappa, meer bekend om zijn muzikale kwaliteiten debiteerde ooit de volgende wijsheid: "de meest voorkomende elementen in het heelal zijn waterstof en domheid. En niet persé in die volgorde."

Als wij spreken over wijsheid, dan hebben wij het steeds over de ander. Niemand dicht zichzelf wijsheid toe. Dat zou overkomen als een sterk staaltje hovaardigheid waar wij Nederlanders een grote afkeer van hebben. Wijsheid projecteren wij uitsluitend op de ander. En uitsluitend de ander die wij niet goed kennen, want eenmaal bekend met alle aspecten van iemands persoonlijkheid, blijkt niemand aan de wijsheid-standaard te voldoen. Naast dat wij een paar verstandige dingen doen of zeggen, modderen wij allemaal maar wat aan en staan versted van de stommiteiten die wij uithalen. Ikzelf ben de treurige bevestiging daarvan.

Vandaag neem ik u mee in het leven van iemand die bijna 1600 jaar gevierd wordt om zijn diepzinnigheid en ook al in zijn eigen tijd als een wijs man werd beschouwd. Ik heb het over voluit: Aurelius Augustinus, bisschop van Hippo en Kerkvader van de gehele christenheid. En juist deze Augustinus toont ons hoe een wijs man de plank toch ook regelmatig volkomen mislaat. Hij is verantwoordelijke voor zowel de leer over de erfzonde als die over predestinatie, twee dogma's die dermate op gespannen voet staan met de geest die de bijbel ademt en die tot op de dag van vandaag mensen het stof indrukken en andere mensen een macht in handen geven die je niet in handen van mensen moet willen laten.

Wijze mensen doen dus domme dingen en de kleinste geesten weten soms verbazingwekkend wijze dingen te doen of te zeggen. Wijsheid drijft op reflectie, inzicht, verdieping, maar toch vooral op de juiste omstandigheden, het juiste inzicht op het juiste moment.

Om een persoon, een denker, naar waarde te schatten, dienen wij ons rekenschap te geven van zijn positie en zijn tijd. Zeker bij Augustinus is dit het geval. Welnu, wat waren de omstandigheden, hoe waren de tijden als we het over Augustinus hebben:

Ik neem u mee naar het jaar 410. Naar 24 augustus om precies te zijn. Toen vond een gebeurtenis plaats waar de 9/11 aanslagen in New York bij verbleken. De Visigoten, ook wel Westgoten genoemd namen Rome in en plunderde de stad drie dagen lang. Deze ramp is niet het begin van een tijdperk, maar het dieptepunt ervan. Weliswaar zouden de structuren van het West-Romeinse Rijk nog een tijd doormodderen, maar het was een doodstrijd die onafwendbaar tot haar einde zou leiden. De oude wereld was voorbijgegaan. Een nieuwe moest zich nog ontwikkelen. Het was een tijd van chaos en onzekerheid. Bovenal was het de clash tussen wat de Fransen noemen un peuple en un gens. Een peuple, een volk gebaseerd op een geografisch gebied en gens, volkeren die op basis van verwantschap met elkaar verbonden waren, een stam. In de vierde eeuw kwamen diverse stammen vanuit het Noordoosten af op de rijkdommen van het West-Romeinse Rijk. Dat deden ze omdat er op Euraziatisch continent een klimaatverandering had plaatsgevonden die in West-Europa de zeespiegel had doen stijgen. In het Aziatisch deel van het continent, zorgde die klimaatverandering ervoor dat de vegetatie op de steppen veranderde waardoor er onvoldoende voedsel beschikbaar was. Het einde van de Romeinse beschaving vindt dus deels haar oorzaak in een verandering van het klimaat. Een andere belangrijke factor was dat het rijk politiek enorm verzwakt was. We kunnen dus zeggen dat de Romeinse wereld ten onder is gegaan aan klimaatverandering, massale immigratie van volkeren met een andere leef en denkwijze, en politieke instabiliteit. Waar hebben we dat meer gehoord.

Er is nog een factor die een rol speelde in de desintegratie van het West-Romeinse Rijk. Er was een nieuwe godsdienst opgekomen, die, afhankelijk van de antipathie of sympathie van het bewind, langzaam of snel, maar gestaag groeide: het christendom. Uiteraard leidde dat tot spanningen met de aanhangers van de oude Romeinse godendienst. Zij zagen de opkomst van de christelijke religie als belangrijke bron van alle ellende die in die jaren over het rijk kwam.

Iedere tijd, zeker als er sprake is van turbulentie, heeft denkers nodig die met kop en schouders boven de hysterische massa uitsteken en daardoor zicht hebben op wat er werkelijk aan de hand is en hoe te reageren. Aurelius Augustinus was zo'n denker. Hij werd op 13 november 354 geboren in het stadje Thagaste, gelegen in het grensgebied tussen wat nu Tunesië en Algerije is. Een Noord-Afrikaan dus. Volledig Romeins staatsburger, maar van Berberse afkomst. Als we zouden willen weten hoe Augustinus eruitzag, volstaat het om ergens in Amsterdam Nieuw-West uit de tram te stappen. De ouders van Augustinus hadden het niet breed. Zijn vader Patricius was raadsheer, zijn moeder Monica een vroom christin. Door een weldoener van de familie waren zijn ouders in staat om Augustinus een uitstekende opleiding te laten volgen. Maar Augustinus zelf ontwikkelde zich tot wat we nu een corpsbal zouden noemen. Hij feeste er lustig op los en startte op zijn 17^e een informele relatie met een juffrouw wiens naam wij niet weten en die hem een zoon zou schenken die hij de naam Adeodatus, van God gegeven, gaf. Moeder Monica bad alle engelen uit de hemel om Augustinus op het goede spoor te krijgen en na enige omzwervingen langs meer sektarische groeperingen, bekeerde hij zich in 386 tot het christendom. Als u goed opgelet heeft, weet u dat Augustinus toen al 32 was. Ik ga u verder niet vermoeien met de details van de tussenliggende jaren, maar wat u wel moet weten is dat Augustinus de studie in de welsprekendheid heeft voltooid en na een aantal jaren als leraar te hebben gewerkt, retor is geworden aan het keizerlijk hof. Zijn moeder had hem intussen zover gekregen dat hij zijn vriendin wegzond en wilde dat Augustinus zou gaan trouwen met een vrouw van de juiste komaf. Dat werd hem allemaal te veel. Hij kwam in wat wij nu een flinke depressie zouden noemen. De breuk met zijn vriendin beschreef Augustinus als "een wond op de plek waar zij aan mij vastzat, die nooit zou genezen." In het diepst van deze depressie toen hij niet meer wist wat te doen, hoorde hij in de tuin van zijn huis, vanuit het buurhuis een meisjesstem zingen: neem en lees. Het boek dat Augustinus pakte was de Bijbel. Wat hij daarin las was uiteindelijk de drive om zich te laten dopen en een kuis en sober leven te gaan leiden. Die kuisheid kan een reactie zijn geweest op genoemde breuk met zijn vriendin. In de jaren die hij met deze vriendin doorbracht en met wie hij een zoon had, verzuchtte hij: "Heer geef mij kuisheid, maar nu nog niet!" Een mooie tekst voor op een T-shirt.

Augustinus trok zich terug met zijn familie en goede vrienden op het ouderlijk landgoed in Thagaste en begon een levenswijze die we heel goed als die in een klooster zouden kunnen kenschetsen. Lang zou dat niet duren, want Augustinus had tenslotte de opleiding en het talent van mooiprater. Dat viel ook zijn geloofsgenoten op en geheel tegen zijn wil werd hij respectievelijk tot priester en bisschop gewijd. Bisschop van het stadje Hippo, waardoor hij de boeken is ingegaan als Augustinus van Hippo.

Terug naar het hier en nu. Ik wees er zojuist al op dat de overeenkomsten tussen de tijd van Augustinus en die van onze tijd, zich bepaald opdringen. Ook wij hebben te maken met klimaatverandering, immigratie, dientengevolge het verschil in cultuur tussen nationale staten en clan-samenlevingen, politieke instabiliteit op Europees en mondiaal niveau en clashes tussen godsdiensten. En net als in de tijd van Augustinus lijken we niet goed te weten hoe daarmee om te gaan of op te reageren. Er wordt veel gepraat om de opwarming van het klimaat een halt toe te roepen, maar er gebeurt te weinig. De poorten van Fort Europa kraken in hun sponningen. Met een verviervoudiging van de populatie van Afrika in de komende 100 jaar, zullen die bezwijken. Want hoeveel miljarden Europese ontwikkelingshulp zullen er in 2100 nodig zijn om ervoor te zorgen dat 4,4 miljard Afrikanen een redelijk bestaan kunnen opbouwen? Nu al heeft Europa te maken met een bijna volkomen segregatie van bevolkingsgroepen. Hoeveel Turkse of Marokkaanse vrienden heeft u eigenlijk? Doordat hier en daar een tot waanzin geradicaliseerde fanaat een mes in iemands lichaam zet, een zaal leegschiet of een bom doet afgaan, is er wereldwijd een potje Islam bashen uitgebroken dat echt niet helpt in het vreedzaam samenleven van mensen met diverse levensbeschouwingen. Of het nu om klimaatverandering, immigratie,

integratie of politiek gaat, overal lijkt de angst en hysterie te regeren. Sluit de poorten, de grenzen, je huis en vooral je hart. Het resultaat is dat we zo ver zijn gezonken dat kinderen teruggestuurd dreigden te worden naar een land waar ze niets te zoeken hebben. Of dat het idee opkomt om bij de ingang van asielzoekerscentrum, waar zwaar getraumatiseerde oorlogsvluchtelingen een veilig heenkomen zoeken met vuurwerkbommen te gaan gooien. En bedenk, misschien zijn wij de vluchtelingen van de toekomst. Het zou zomaar kunnen dat over 50 jaar alleen de vissen nog samenkomen in dit huis. En wij zitten met z'n allen in Apeldoorn aan Zee! Of gaan we naar Afrika?

De geschiedenis leert ons dat er geen kruid gewassen is tegen de ontwikkelingen die ik zojuist geschetst heb. Het zijn niet de grote denkers en visionairs die de koers bepalen, maar de categorie die Frank Zappa alom in het heelal vertegenwoordigd zag. Maar bovenal de rattenvangers die het lied zingen dat de massa graag hoort. Zij zeggen dat ze de oplossing weten maar leiden het volk naar de afgrond. De 20^e eeuw heeft hier huiveringwekkende voorbeelden van laten zien, maar ook nu weer hoor je de roep "wie zal ons leiden, wie komt er voor ons op, wie bevrijd ons van de angst!" Het electoraat van deze rattenvangers groeit en groeit. De vraag zou echter moeten zijn "wie bevrijd ons van de hysterie" want de mondiale ontwikkelingen zijn in belangrijke mate wat ze zijn en laten zich niet tegenhouden. Je kunt een rivier omleiden, kanaliseren, een dam opwerpen om het water wat langer vast te houden, maar droogleggen kun je hem niet. Moeten wij dus de handen maar vouwen en het hoofd laten hangen, wachtend op de dingen die gebeuren gaan? De metafoor van de rivier vasthoudend kunnen we ervoor kiezen om spartelend en trappend tegen de stroom in te zwemmen of we laten ons willoos meevoeren door de stroom. Maar wij Nederlanders weten als geen ander dat er nog een weg is: de kant opkruipen en aan het werk gaan. Niet met de rivier zoals we vroeger deden, maar met onszelf. Want precies daar schuilt het werkelijke probleem. De onrust, het onbehagen dat wij voelen is ónze onrust en óns onbehagen. Dat projecteren op de ander, de anderen, is een levensgevaarlijke vergissing die tot geweld en vernietiging leidt. We moeten van buiten naar binnen keren en rust vinden in onszelf en met onszelf.

Als iemand begrepen heeft dat dit een noodzakelijke weg is, dan is het Augustinus. De man werd geweld door onzekerheid en bewandelde vele omwegen om uit te komen waar hij moest zijn. Hijzelf verwoordde het als volgt: "onrustig is ons hart totdat het rust vindt in u." Met die U bedoelt Augustinus uiteraard God. Maar de vraag die Augustinus zijn hele leven bezighield was: wie is God? Wat is de kern van wie of wat wij God noemen. Zijn antwoord is tweeledig:

Zijn eerste antwoord is 'schoonheid'. God laat zich vinden in alles wat onze zintuigen aangenaam is. De passage uit de zijn Belijdenissen, is daar het meest sprekende voorbeeld van. God is, nee is gelijk aan schoonheid. Welriekende geuren, fijne smaken, aangename klanken, de omhelzing van een lief lichaam. De bron van dat alles is wat Augustinus God noemt. Maar pas op zegt Augustinus, God valt niet samen met al deze dingen, zo makkelijk laat God zich niet vangen. Hij of zij is er de bron van.

Dan de tweede plek waar God zich vinden laat: U hoorde hem zojuist in de voorlezing zijn zoektocht als volgt beschrijven:

Wat mij betreft,
mij verdriet het niet te zoeken wanneer ik aarzel;
ik schaam mij niet te leren wanneer ik het mis heb.
Bijgevolg: moge ieder die dit leest,
met mij meegaan waar hij even zeker is als ik;
moge hij met mij zoeken waar hij evenzeer twijfelt als ik;
moge hij tot mij terugkeren waar hij zijn dwaling erkent;
moge hij mij terugroepen waar hij mij ziet dwalen.
Zo gaan wij samen de weg van de liefde
en streven naar Hem van wie geschreven staat:
"Zoek altijd Zijn gelaat".

Eigenlijk zou iedere preek met deze tekst moeten beginnen.

Twee dingen vallen op: bij Augustinus is het altijd wij en ons. Wat wij beleven, wat wij zoeken, we doen het samen. Augustinus heeft er ook zijn hele leven voor gekozen om met samen met anderen te wonen en te werken. Belangrijker is: over wie heeft Augustinus het hier? Wiens gelaat zoeken wij? Bij wie vinden wij rust? Bij God? Bij God ja. Maar dat is een antwoord van niets. Hier belijden wij dat God hetgeen is waar je voor gaat. Dat kan ook rijkdom en welvaren zijn, of beroemdheid of zoveel mogelijk plezier.

In zijn eerste brief schrijft Johannes: God is liefde. Dat is het begin van iets moois: liefde. Met liefde kom je een heel eind in het hervinden van je verstoord geluk en in het aanvaarden van grote veranderingen in het leven. Augustinus onderkent dit en maakt in zijn commentaar op de Johannesbrief een radicale stap. Hij draait het om. God is liefde? Alles tot je dienst maar dat is een predicaat voor een subject. Zoals God ook almachtig en groot en jaloers en wraakzuchtig kan zijn. De Bijbel geeft voorbeelden te over. Nee, zegt Augustinus, Liefde is wat God is. Liefde=God. Laat dat even op u inwerken: Liefde=God. En liefde is de manier waarop we kunnen antwoorden op de verstoringen in ons leven. Maar liefde is ook een containerbegrip. De oude Romeinen en Grieken zouden het belachelijk hebben gevonden dat wij voor heel verschillende zaken maar één woord hebben: liefde. Zij hadden er wel zes: **Eros**, onze hartstocht en begeerte; **Philia**, vriendschappelijke liefde; **Ludus**, de speelse genegenheid tussen bijvoorbeeld kinderen; **Pragma**, de verzorgende liefde die bijvoorbeeld ouders voor hun kinderen hebben; **Agapè**, de liefde die wij hebben voor de schepping en alle schepsels in zijn algemeenheid. En tenslotte **Philauteo**, de positieve liefde die wij moeten hebben voor onszelf. In onze en de ons omringende talen komen al deze verschillende vormen van liefde samen in één woord: love, liebe, amour, liefde. Maar tegelijkertijd draagt dat ene woordje alle liefde, zelfs de liefde waar wij achteraan gaan en die wij God noemen, in zich. Die liefde herkennen wij voortdurend in de ander en in onszelf. Zij is het enige antwoord op het onvolmaakte en slechte dat wij ervaren. Op alle vervreemding en verstoring. En daarmee is zij het basisingrediënt van de nieuwe wereld die wij ons wensen.

Welnu, hier heeft u het. Hier is waar ik vandaan kom. Samenvattend is mijn persoonlijk Credo: Ik geloof in Eén, die zich kennen laat in liefde. Die ik zie in het gelaat van mijn naaste. Die tot mij spreekt in de stem van mijn geweten. Zoek altijd Zijn gelaat!